

Tóth Eszter Zsófia

Az István, a király, a Bikini és az ügynökök

Az 1980-as évek rockéletének emlékezete „Dalos” ügynökjelentései kapcsán

Az ügynökökről írt elemzések önkényesek, mert „a személyiséggel és korrajzzal bíró” ügynöktörténetek célja az ítélezés – állítja tanulmányában Berkovits Balázs¹ Bárki (újságíró, történész) ír az ügynökökről, morális alapon a szerzők a forrásokat és az érveiket annak rendelik alá, hogy fel akarják-e menteni az ügynököt, vagy el akarják ítélni.

2009-ben „Dalos” fedőnevű (fn.) ügynök jelentéseiről² interjúkat kutatót folytattam, amelynek során a hálózati személy által megfigyelt egykori zenésztársakkal, újságírókkal, programszervezőkkel beszélgettem az 1980-as évek elejének könnyűzenei életéről, az ügynökügyekről.³ Kíváncsi voltam, hogy a róluk szóló ügynökjelentések kapcsán miként idézik fel az 1980-as évek elejének zenei életét, milyen reakciókat vált ki az egykor megfigyeltékből a róluk szóló jelentések olvasása, hogyan viszonyulnak az ügynökkérdéshez. A kutatás során készített interjúkból sokszínű kép rajzolódott ki arra vonatkozóan, hogyan látják az ügynökügyeket ma a zenészek. Az ügynök személyét és jelentéseit többféle értelmezési keretben is megjelenítették. Volt, aki morális alapon elítélte, más próbálta mérlegelni az ügynök tetteit, magyarázatot keresett rá, de volt olyan is, aki megbocsátott neki. Két konkrét példát idézve:

„Hangsúlyozom, senki sem járt jól az ő jelentéseivel, mert amiket én olvastam róla, hát azt a szanalmas.hu-ra lehetne leginkább föltenni, de jelentésnek nem mondható. [...] Amikor megtudtam, hogy jelentett... hát nagy dolog. Nézz oda, mi szabadlábban voltunk, ha ő tényleg jelentett volna, mindannyian börtönbe kerülünk, ott olyan politikai előítéletek voltak abban a buszban, hogy ha abból csak egy mondatot bejelent, minket azonnal elvisznek. Azonnal.”⁴

„Nem beszélünk, amióta kiderült, hogy ügynök volt 5 évig. [...] Ha Dalos azt mondja 16 évvel ezelőtt, hogy gyerekek, összehív bennünket egy vödör pörkölt meg egy lavór pálinka mellett és azt mondja... gyerekek, egy barom állat voltam, ezeket csináltam, akkor [...] valamit mond az ember, megesszük a pörköltet, megisszuk a pálinkát és utána el van intézve [...] Azt nehéz elhinni, hogyha valaki 5 éven keresztül találkozik a tartótisztjével, mert az ugyanaz a személy, nem a lányát, vagy a nagyanyját küldi maga helyett, esetenként konspirációs lakásokon és ír jelentéseket kézzel, az nem tudja, hogy ő ügynök [...] Ez hihetetlenül hangzik.”⁵

„Dalos” fn. ügynök lelepleződése 2004-ben nagy port vert fel. Az egykori zenésztársak közül két markáns szereplője lett az ügynek: a megbocsátó és az elítélő. Ez a szerepleosztás az előzmények ismeretében nem véletlen. Az elítélő zenésztárs volt az egyetlen igazán negatívan ábrázolt szereplője az ügynökjelentéseknek. Az 1981. augusztus 12-i jelentésben az ügynök beszámolt arról, hogy látta a *Kopaszkutya* című filmet, leírta a véleményét az alkotásról, majd rátért arra, hogy S. Lóránt, a film egyik szereplője a „Mein Kampf” című könyvet olvassa, Göring a példaképe, az ő életéről készül tanulmányt írni. A tmb⁶ felhárítónak találja, hogy az ilyen politikai beállítottságú embereket [...] a film bálványozza a fiatalok előtt.” Az ügy kirobbanásakor ez a mondat lett az egyik legidézettebb „Dalos” ügynökjelentéseiből. Ezért, vagy ettől függetlenül, a szóban forgó zenésztárs morális alapon elítélte „Dalost” annak lelepleződésekor. Megbocsátott viszont másik zenésztársa. Amikor az ügynök beismerte, hogy jelentéseket írt, és a Népszabadságnak azt nyilatkozta 2004. április 21-én, hogy „Ügy döntöttem, szembenézek egykori zenésztársaimmal és ezzel egyszer és mindenkorra lezárom a múltat”, erre válaszul kollégája a megbocsátás gesztusát gyakorolta: „»Dalossal«, ahogy eddig, ezután is barátok maradunk... csupán »kényszeredett jelentéseket« produkált”.⁷

Az ügynökviták kapcsán Gyáni Gábor vetette fel azt, hogy a kollaboráció fogalmának használatával jobban megragadható lenne az ügynökfogalom, az ügynökök tevékenységének (újra)értelmezése is. A nemzetközi szakirodalom a kollaboráció fogalmát elsősorban a második világháborúval kapcsolatban elemezte abban az

összefüggésben, hogy a megszállt területek lakossága hogyan működött együtt a náci rezsimmel. A szerzők elemezték, milyen okai lehettek a kollaborációnak. Egyrészt lehetett a félelem, az, hogy úgy vélték, az együttműködés egy esély a háború túlélésére. Másrészt a nácik győzelmébe vetett hit is motiválhatta az embereket. Harmadrészt indokolhatta az együttműködést az is, hogy így munkához jutottak s nem éheztek, mint nem kollaboráló társaik. Indokolhatta továbbá a bosszúvágy, azaz, hogy hatalomhoz jutva visszavághattak azoknak, akik korábban bántották, lehetetlenné tették őket.⁸

Gyáni Gábor szerint mindenki, az egész társadalom kollaborált a Kádár-rendszerrel, ennek azonban különböző fokozatai voltak: az egyszerű állampolgártól a beszervezett ügynökön át egészen magáig Kádár Jánosig. Az, hogy valaki jelentett honfitársáról, szerinte a kollaboráció extrém fokaként is értelmezhető. Gyáni hangsúlyozza azt is, hogy „a kollaborációnak az ügynöki tevékenység által megvalósuló gyakorlata a zsarnoki hatalom érvényesítésének minden bizonnyal legalattomosabb módja. Hiszen: a közülünk való ügynök, akihez feltétlen bizalommal fordulunk napi életünk ügyes-bajos dolgaiban, tudtunk (és akarattunk) nélkül szolgáltat ki bennünket a velünk szemben gonosz szándékokat tápláló hatalomnak [...] Mit lehet ugyanis tudni, hogy valamely ártatlannak vélt jelentés miféle jelentésre és jelentőségre tesz vagy tehet szert a hatalom kezébe jutva, mire használják fel végül, ki ellen fordítják és mikor az így megszerzett becses információt”.⁹

Az 1980-as évek elejének könnyűzenei életéhez kapcsolódó történetek segítséget nyújthatnak abban, hogy jobban megérthessük a szocialista időszak hatalmi viszonyait, és azokat a taktikákat és stratégiákat, amelyeket a zenészek és a zenei életben dolgozók alkalmaztak annak érdekében, hogy a centralizált lemezkiadás, a cenzúrázott dalszövegek világában enyhítsenek a diktatúra szigorán, élhetőbbé tegyék mindennapjaikat.

A zenei élet olyan kiemelt területnek számított akkoriban a visszaemlékezők szerint, hogy szinte természetesnek vették azt, hogy állambiztonsági emberek veszik őket körül a mindennapokban. Időnként beszélgetniük kellett velük, szívességet kérhettek tőlük, netalán szabad idejük egy részét velük töltötték, együtt söröztek, stb. „Dalos” a tartótisztjének, Gábor Róbertnek 1981 és 1986 között összesen 56 jelentést adott, 1982-ben 16-ot, 1986-ban 4-et. Volt olyan időszak, amikor kétheti rendszerességgel találkoztak. Ugyanez a tiszt íratott jelentéseket „Dejkó” fn. ügynökkell is. Gábor Róberttel nemcsak ők voltak napi kapcsolatban, hanem a könnyűzenei élet tisztviselői is. G. Iván idézett fel Gábor Róbertről egy olyan történetet, amelyben a tisztet segítőként ábrázolta. A Motörhead együttes tagjait nem akarták átengedni a határon, erre a tiszt azonnal a helyszínre utazott, és elintézte, hogy a nyugati zenészek beléphessenek az országba. G. Iván szerint a „segítőkész fickónak” volt köszönhető az, hogy a koncert végül nem maradt el.¹⁰

S. Péter János újságíró hangsúlyozta, hogy „akinek Magyarországon ötgrammnyi agyveleje volt, az tudta, hogyha nyilvánosan beszél, az előbb-utóbb a BM-hez kerül. Voltak a jobban értesültek, akik úgy nagyjából tudták, hogy kik azok személy szerint. A lényege, [...] az [...], hogy mi ezt elfogadtuk, hogy ez a világ rendje”.¹¹ A visszaemlékező egy olyan világot jelenített meg, ahol mindenkit figyel az állambiztonság, és a benne élők ez ellen nem lázadoznak.

H. Gábor újságíró azt emelte ki, hogy aki alapjaiban nem kérdőjelezte meg a rendszert, annak lehetősége nyílt olyan fantasztikus dolgokkal is foglalkozni, mint a beatzene: „Tudtuk, hogy mi a pálya, ugye nem lehet szidni a rendszert, nem lehet a Kádár Jánost elküldeni a kurva anyjába, és hogyha az ember ezt tudomásul vette, akkor zseniálisan működött a dolog. És ráadásul mi, akik akkor belekerültünk ebbe a beatzenésdibe, az meg egy olyan fantasztikus dolog volt, hogy kit érdekelt akkor, hogy most éppen itt vannak az oroszok?”¹²

A többi területhez hasonlóan a zenei élettel kapcsolatban is felmerülhet az a kérdés, hogy sikeres zenei pálya befutásához együtt kellett-e működni a titkosszolgálattal. A kérdés már csak azért is indokolt, mert a hanglemezkiadás monopolizált volt: csak egyetlen lemezkiadó cég, a Magyar Hanglemezkiadó Vállalat (MHV) működött a szocialista időszakban. Szőnyi Tamás szerint bár néhány karrier előmozdításában előnyt jelenthetett a titkosszolgálattal történő együttműködés, ez nem

volt abszolút feltétel. De Szőnyeinek az a hipotézise sem igazolódott be, miszerint azokat a zenekarokat, akiknek a szövegeik nyíltan rendszerellenesek voltak, nagyobb mértékben figyelték meg. Ezt a következtetést abból vonta le, hogy viszonylag kevés ügynökjelentést talált például a Neurotic együttesről vagy a Kontroll csoportról.¹³

„Dalos” jelentései másról szólnak, mint amit feltételeztem. Míg korábbi, dialógusos kutatásomban¹⁴ az ügynökjelentésekben jellemezték a szereplőket, konkrét történeteket meséltek el (pl. egy Balaton-parti táborútról), addig „Dalos” jelentései alapján egységes keretbe rendezhető történet nem írható sem a jelentőről, sem azokról az emberekről, együttesekről, akikről tartótisztjének beszélt. Sok jelentés programismertetésnek is felfogható: előfordult, hogy „Dalos” arról számolt be, aktuális zenekara hol koncertezik, ő maga kikkel találkozott a koncertszervezés során. Többször kapta feladatául azt, hogy látogasson el koncertekre.

Az *István, a király* rockoperával kapcsolatos korabeli sajtóvitáról szóló jelentés, amelyben S. Péter János korabeli újságíró is szerepel, a visszaemlékező szerint jó példa arra, hogyan oldotta meg az ügynök jelentési kötelezettségét úgy, hogy a megfigyeltekről nem árult el többet, mint ami egyébként is köztudottnak számított. A rockoperával kapcsolatos, 1983. november 17-i, a Fővárosi Művelődési Házban (FMH) rendezett nyilvános vitáról 1983. december 8-i jelentésében számolt be „Dalos” ügynök: „A fórumon a szerzők, rendező, főszereplők válaszoltak a közönség által feltett kérdésekre. A folyóiratokban megjelent kritikák írói közül megjelent S. Péter János újságíró (Magyar Ifjúság). Az újságíró a lapban nacionalista színezetűnek tüntette fel a darab egyes részleteit. A fórumon ezt a véleményét fenntartotta.”

Ha ez így volt, akkor S. Péter János ez alkalommal nem először titulálta nacionalistának a rockoperát. Ennek előzménye az volt, hogy 1983. szeptember 2-án cikket jelentetett meg a Magyar Ifjúságban, amelyben azt írta, hogy a darab „görög-tüzes-nemzetilobogós-himnuszfeldolgozások” részei frázispufogatók.¹⁵ Ugyanezt a véleményét több helyen is elmondta, így az interjúszituációban sem az FMH-beli vita idéződött fel benne¹⁶, hanem a művel kapcsolatos televíziós vita. Az újságíró akkor is amellett érvelt, hogy a mű nacionalista. A témára az interjú során többször visszatért. „[...] Hogy működik ez a dolog? [...] A Dalos ezután (a tévéműsor után) nyilván hazament, megírta. De közben ennek a legális formája [...] föl volt ez véve, [...] műsor lett belőle. [...] A tévének a hivatásos párt- és egyéb összekötői ugyanezt a felvételt végignézték. (Ez olyan, mintha azt írta volna): Kedves Állambiztonság! A nap ma keleten kelt föl. [...] Hogy is mondjam csak... ebben a jelentésben [...] én kamu vagyok. [...] Hát a Dalos felhasználta azt, amit egyébként két nappal később az egész ország megnézett a tévében este. Hát... nagy dolog.”¹⁷

A visszaemlékező tehát a jelentésekben leírtak súlytalanságát, jelentéktelenségét emelte ki. Hangsúlyozta, hogy az ügynök olyanról írt, ami mindenki számára köztudott volt. Úgy vélte, hogy neki konkrét hátránya nem származott abból, hogy az *István, a király* előadással kapcsolatos nacionalizmusvitáról írt, mivel, mint idéztem, erről ő maga is publikált cikkeket, tehát ezzel kapcsolatos véleményét megjelenítette a médiában.

Az ügynökdiskurzusok egyik központi kérdése az, hogyan szervezték be az ügynököt, mivel vették rá arra, hogy jelentéseket írjon. N. Gábor magától, nem kérdésre mesélte el azt, hogy szerinte „Dalos” ügynököt úgy tudták rávenni a feladatra, hogy egy esetleges garázdasági ügygel fogták meg: „Utána valószínűleg volt valami eljárás – én erre tippelek –, és akkor szóltak neki, hogy »most vagy énekelsz, de akkor nekünk is énekelsz, vagy... méssz be a dutyiba!«”¹⁸ N. Gábor egy Móricz Zsigmond körtéri kirakatbetörésre, bunyóra utalt. Akárcsak a kirakatbetörés, a korlátozott valutakeret miatti valutabűncselekmény is bagatell ügynek számított a szocialista időszakban, azonban zsarolhatóvá tették az „elkövetőket”. Míg a Dialógus Békecsoport tagjainál a főiskolai felvételi, „Dalosnál” zenekarának működési engedélye lehetett a tét, tehát a beszerzendőknek életbe vágóan fontos kérdések.

N. Gábor, amikor általánosságban beszélt az ügynökökről, megkülönböztette azt, aki azért jelentett, mert azzal vélt vagy valós előnyökhöz juthatott a szakmában, valamint azt, akit megszaroltak valamilyen bűncselekmény miatt. „Kap akkor lehetőséget, erre-arra, amarra, lehet diszkós [...] És akkor elgondolkozik rajta. [...] És azt mondja, hogy én jelenteni fogok, [...] nekem önös érdekeim. Tehát nem az van, hogy

vagy börtönbe megyek, vagy [...] jelentek, mint például az F.-nél. [...] az volt, hogy »itt vége a pályafutásodnak, barátom, soha többet nem mehetsz külföldre. Mert megbuktál hangszerekkel [...] a vámon«, [...] és attól kezdve jelentett az F”.¹⁹

N. Alajos is azt hangsúlyozta a vele készített interjúnkban, hogy az ügynökök beszervezését gyakran megelőzte „valamilyen erkölcsi megsiklás, ittas vezetés”, amivel zsarolhatóvá váltak. Szerinte cserébe azt ajánlották fel, hogy nem ítélik el sem pénzbírságra, sem börtönbüntetésre.

Amikor H. Gábort kérdeztem arról, szerinte hogyan szervezték be „Dalos” ügynököt, e témában is olyan történetet mesélt el, amellyel súlytalanná tette az ügynökösködést. Két lehetséges motivációt említett. Egyrészt azt, hogy olyan ember kérte meg a jelentések írására, akit már jól ismert. Másrészt azt, hogy volt valamilyen stiklije, amivel meg lehetett fogni. Ezt, mint fentebb látható volt, más visszaemlékezők is hangsúlyozták. „[...] Azért mindenkinek volt valami gyenge pontja, [...] és tudod [...] odajön egy haver – a Gábor Robi az volt –, és azt mondja, hogy »te, figyelj, írd már itt alá, baszd ki! [...] És akkor azt mondod, „hát... « Mert nem ellenséget látsz benne, hanem havert látsz, olyat [...], aki segíteni szokott. [...] Akiben megbízol. És pláne, ha azt mondják, mondjuk, még melléol egy félmondatot, hogy »te, tudod, volt neked az a... mit tudom én, írd már itt alá, baszd meg!« [...] És [...] mindnyájan tudtuk, hogy olyat úgyse tudunk nekik mondani, [...] amitől [...] valakit lesittelnek vagy letiltanak.”²⁰

Összegezve: az ügynök személyét és jelentéseit többféle értelmezési keretben jelenítették meg mind a médiában megjelent írások, mind a visszaemlékezők. Volt, aki bagatellizálta az ügynök felelősségét, más megpróbálta értelmezni a jelentések motivációit, de volt olyan is, aki normatív alapon elítélte őt ügynöktevékenységéért. A jelentések alapján felidézett konkrét egykori események alapján az elbeszélők sok olyan történetet meséltek el, amelyek alapján, úgy vélem, bepillantást nyerhetünk a szocialista időszak államának központosított könnyűzenei életébe és azokba a taktikákba, stratégiákba, amelyeket az állampolgárok dolgoztak ki azért, hogy a cenzúra szorításán enyhítsenek, élhetőbbé tegyék mindennapjaikat, és véleményüket, ha részlegesen is, de szabadon kinyilváníthassák.

- ¹ Berkovits Balázs: Erkölcstelen besúgók, tehetséges áldozatok, áldozatos erkölcsbírók. *AnBlok*, 2009. 3. sz. 6–14.
- ² „Dalos” fn. ügynök jelentései. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) 3.1.2. M-41343. A könnyebb áttekinthetőség kedvéért a továbbiakban a főszövegben, dátumszerűen idézem a jelentéseket. Minden idézett jelentés ebből a dossziéból származik.
- ³ A kutatás egyes eredményeit 2010 tavaszán publikáltam a Korall című folyóiratban. Tóth Eszter Zsófia: Rock, hazugság, Ifipark. A kollaboráció fogalmának értelmezése és újraértelmezése: „Dalos” ügynökügye és ennek emlékezete. *Korall*, 11. évf. (2010), 39. sz. 145–174. 14 interjú készítettem, egyet Novák Csaba Zoltánnal közösen. E tanulmányban e kutatás újabb eredményeit közlöm.
- ⁴ Interjú N. Alajossal. Készítette Novák Csaba Zoltán és Tóth Eszter Zsófia. 2009. szeptember 16. 24. (A továbbiakban: interjú N. Alajossal. 2.)
- ⁵ *Privát rocktörténelem. P-Mobil*. Szerkesztő-rendező: Gellért Gábor. Filmmúzeum, 2006. 51–52. perc. Ezúton is köszönöm Lengvári Istvánnak, hogy a Privát Rocktörténelem vonatkozó adásait rendelkezésemre bocsátotta.
- ⁶ Titkos megbízott.
- ⁷ Lásd az *Index* 2004. április 22-i írását: <http://index.hu/belfold/dalos0422> (Utolsó letöltés: 2010. szeptember 23.)
- ⁸ A kollaborációnak viszonylag széles körű irodalma van a második világháborús kollaborációs tevékenység kapcsán. Ez leegyszerűsítve azt jelenti, hogy a megszállt területeken a lakosság milyen formában és mértékben működött együtt a megszállókkal. Jones, Jeffrey W.: Every Family Has Its Freak: Perceptions of Collaboration in Occupied Soviet Russia, 1943–1948. *Slavic Review*, Vol. 64, No. 4 (Winter, 2005), 747–770., Röhr, Werner: *Okkupation und Kollaboration* (Europa unterm Hakenkreuz, Ergänzungsband 1), Berlin–Heidelberg, 1994., Friedrich, Klaus-Peter: Collaboration in a Land without a Quisling: Patterns of Cooperation with the Nazi German Occupation Regime in Poland during World War II. *Slavic Review*, Vol. 64, No. 4 (Winter, 2005), 711–746., Birn, Ruth Bettina: Collaboration with Nazi Germany in Eastern Europe: the Case of the Estonian Security Police. *Contemporary European History* 2001, 10.2, 181–198. Magyarul elsősorban nem a kollaborációról, hanem a szocialista rendszerhez hű elittről írt: Dessewffy Tibor: *Iskola a hegyoldalban*. Budapest, Új Mandátum Kiadó, 1999., Majtényi György: *A tudomány lajtorjája. Társadalmi mobilitás és új értelmiség Magyarországon a II. világháború után*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2005., Kovács M. Mária – Örkény Antal: *Káderek*. Budapest, ELTE Szociológiai Intézet, 1991. Azonban a teljes körű, kollaborációs értelmezési keretű feldolgozás még várat magára. Egyetlen átfogó mű született Antall József évtizedeken átívelő megfigyeléséről: Rainer M. János: *Jelentések hálójában. Antall József és az állambiztonság emberei*. Budapest, 1956-os Intézet, 2008.
- ⁹ Gyáni Gábor: A kollaboráció szégyene és dicsősége. *Élet és irodalom*. 2006. február 10. <http://www.es.hu/index.php?view=doc:12589> (Utolsó letöltés: 2010. szeptember 23.) Ugyanez az érv elhangzott 2009. május 20-án a Társadalomtudományi Társaság ügynökkérdésről tartott beszélgetésén. Béládi Olívia: Aki laborált, az kollaborált? – Beszélgetés az ügynökkérdésről. http://tat.kalmater.csx.hu/portal/108926:Aki_laboralt_az_kollaboralt_Beszelgetes_az_ugynokkerdesrol_page. (Utolsó letöltés: 2010. szeptember 23.)
- ¹⁰ Interjú G. Ivánnal. 2009. szeptember 1.
- ¹¹ Interjú S. Péter Jánossal. 2009. augusztus 12. 8.
- ¹² Interjú H. Gáborral. 2009. október 8. 3.
- ¹³ Szlászányszky Ferenc: Titkosszolgák a magyar rock körül. Interjú Szőnyi Tamással. *Hetek*, IX. évf. 17. sz. 2005. április 29. <http://epa.oszk.hu/00800/00804/00375/55979.html> (Utolsó letöltés: 2010. szeptember 23.)
- ¹⁴ Lásd Tóth Eszter Zsófia: „Én fiókos szekrény voltam, és a teásbögrével táncoltam egész este”. A szombathelyi Dialógus békemozgalom az ügynökjelentésekben és az emlékezetben. *Betekintő*, 2009/1. <http://www.betekinto.hu/Default.aspx?cikkId=105> (Utolsó letöltés: 2010. szeptember 23.), Uő: „Amikor a Dialógus jelvényt kiraktam... virággal, nemzeti színnel, az enyhén szólva... provokatív volt.” Jelvényhordás, sarukészítés, plakátragasztás, szerelem – Állambiztonság Szombathelyen az 1980-as években a Dialógus békemozgalom példáján. *Acta Savariensia*. Tanulmányok Szombathely történetéből. 1945–1990. Szombathely, 2010. 278–324.
- ¹⁵ *István, a király emlékkönyv. 1983–2008*. Szerk. Koltay Gábor. [Budapest] Szabad Tér Kft, 2008. 32.
- ¹⁶ Ahol szó szerint ezt mondta: „A grund teljes hosszában megjelenő piros-fehér-zöld zászlóval és a Himnusz énekeltetésével a magyarkodás szelleme fújdogál a nézőtér felett.” Koltay: i. m. 46.
- ¹⁷ Interjú S. Péter Jánossal. 2009. augusztus 12. 11., 16.
- ¹⁸ Interjú N. Gáborral. 2009. október 8. 6.
- ¹⁹ Interjú N. Gáborral. 2009. október 8. 26–27.
- ²⁰ Interjú H. Gáborral. 2009. október 8. 10.